

ЕКСКЛУЗИВЕН ФЕЉТОН

МАКЕДОНСКА СРЕДНОВЕКОВНА ЦРКОВНА ДИПЛОМАТИЈА

MACEDONIAN MEDIEVAL CHURCH DIPLOMACY

Охридската патријаршија имала посебно обучени луѓе мисионери-дипломати, кои патувале во Западна Европа, како специјални пратеници на охридскиот патријарх. Од пишаните извори може да се заклучи дека овие врски на Охрид со Рим не се одржувале поради некакво убедување за вистинитоста на католичкото учење, туку да се добие морална, воена и материјална поткрепа од европските католички држави за евентуално ослободување од османлиското ропство.

За специјални пратеници во странство Охридската патријаршија ангажирала високообразовани луѓе, политички изградени, со афинитет за вршење во тоа време ваква специфична дејност. Борбеното расположение на балканското христијанско население сакале да го искористат повеќе западноевропски владетели, кои се надевале дека со заедничка борба со револуционизираните маси ќе дојдат до нови поседи, нова работна сила и рудни богатства.

Highly educational peoples, politically built with affinity for doing specific activity in that time were engaged as special representatives abroad by the Ohrid archbishopric.

The fighting mood of the Balkan Christian population wanted to use western European rulers more; who hoped that with mutual fight with the revolutionized masses will come to new estates, new labor and mineral fortune.

The Ohrid patriarchy have had special skilled people missionaries-diplomats, who were traveling through Western Europe, as special members of the Ohrid's patriarch. From the writing sources can be conclude that these links of Ohrid with Rome were not held because of some belief about the truth of the catholic learning, but to get moral, military and material support by the European catholic countries for eventually liberation from the Ottoman Empire.

**МИСИЈАТА НА СВЕШТЕНСТВОТО ПОТВРДЕНА
СО ПЕЧАТ НА КРАЛСТВОТО МАКЕДОНИЈА И
АРВАНИЈА**

**THE MISSION OF THE CLERGY WAS CONFIRMED
WITH A SEAL OF THE MACEDONIAN KINGDOM
AND ARVANIA**

Пишува: д-р Петар ПОПОВСКИ

Охрабрувачките сигнали и тонови се обидел да ги искористи прво неговиот наследник Нектариј I, а подоцна и Атанасиј I. Тоа бил период на интензивни буни во Охридскиот и во Дукљанскиот санџак, што придонело да се забрза процесот на обединување на европските католички држави за преземање решителна броба против Турција. Антитурското расположение на Балканот најмногу било изразено за време на Австро-турската војна, кога се омасовило ајдутството. Папата Клемент VIII оценил дека ситуацијата е најповолна да почне создавањето Христијанска лига, прв чекор кон антитурскиот отпор и да се зацврстат врските со незадоволните слоеви на Балканот, за да се воспостави постојана врска со нивните претставници и емисари. На почетокот на јуни 1593 година главатарите на ослободителното движење од Македонија и од Матија, предводени од патр. Нектариј I, му упатиле писмо на папата, со кое се повикува да им помогне со војска и со материјални средства, ветувајќи му дека тие ќе соберат 40.000 борци против Турција. На крајот од молбата стои: "Li vecchi di Macedoniae et Arvatie", а поради конспирација не се спомнати имињата на главатарите. На писмото има и печат со латински натпис: "Печат на Кралството Македонија и Арванија", што упатува на заклучок дека постоела и дејствувала организирана востаничка организација и штабска структура. Доказ за тоа е и писмото од специјалниот пратеник на папата за Балканот, Александар Комуловиќ, по потекло од "Кралството Македонија", кое го испратил во Рим, откако ги проучил военo-политичките прилики во Македонија и во Арванија. Според содржината, се претпоставува дека писмото било испратено откако Комуловиќ се сретнал со патр. Нектариј I, кој се вратил од Русија. Имено, Комуловиќ му предложил на папата да ја придобие и Русија во борбата против Турција, по сè изгледа на сугестија од Нектариј I, кој веќе имал некои сознанија за руското расположение по ова прашање. Комуловиќ бил голем пријател и со драчкиот митрополит Атанасиј, подоцнежен патријарх на Охрид, кој работел на подготовките за востание во Македонија и Арванија.

Задоволен од извештајот, папата Клемент VIII ја прифатил сугестијата на Комуловиќ, по што во јануари 1594 година го испратил во Русија, во специјална мисија, со цел да го придобие царот Теодор за своите планови против Турција. Тој испратил и специјално писмо до рускиот цар, во кое подетално го запознал со идејата за создавање Христијанска лига и Свет сојуз против Турците. Во меѓувреме, додека Комуловиќ патувал во Русија, главатарите на Македонско-арванитското кралство, предводени од патр. Нектариј I и митр. Атанасиј, на 7 ноември 1594 година се состанале во манастирот "Св. Марија", кај Валона, каде одлучиле како свој пратеник кај папата да го испратат Томо Пелеза, познат како добар собеседник и дипломат, а и познавач на францускиот и на италијанскиот јазик. Пелеза и претходно како легат на охридскиот поглавар патувал во мисија во Западна Европа, со задача да ги анимира властите во Австрија, Рим, Венеција и Шпанија да се заземат за ослободување на Кралството Македонија од Турција. Овој податок упатува на заклучок дека тогаш Охридската патријаршија имала специјално обучени луѓе мисионери-дипломати, кои патувале во Западна Европа, како специјални пратеници на охридскиот патријарх. Расположливите извори укажуваат дека во мисионерско-дипломатското тело биле и браќата Марко и Горѓи Гини, блиски роднини на митр. Атанасиј. Главатарите од Македонија потоа на папата му испратиле и посебно писмо-меморандум, во кое детално ги изложиле погледите и ставовите во однос на планот на Светата Столица за ослободување на поробените христијански народи на Балканот.

Томо Пелеза дошол во Рим летото 1594 година, каде веднаш се сретнал со папата Клемент VIII, кому во присуство на кардиналите му ги изложил погледите на главатарите од Македонија за начинот на кој требало да се води борбата против Турција. Римската курија (совет) ги прифатила неговите погледи и ставови, но за востанието во Арванија решила да се избере најпо-

ПАПАТА КЛЕМЕНТ VIII

годно време за да се избегнат непотребни загуби во жива сила и средства. Бидејќи Пелеза достоинствено, вешто и успешно ги водел преговорите со папата и со кардиналите, Папската курија решила парично да го награди. По смртта на Нектариј I, раководната палка во подготовките за востание во Македонија и Арванија ја презел Атанасиј I. Од 1596 до 1615 година посетил неколку европски земји и владетели, убедувајќи ги дека ќе ги крене на востание Македонија и соседните земји, ако му помогнат со војска и оружје. Тоа го правел во тајност, бидејќи постојано го контролирале турските власти. Оваа конспиративна дејност имала за цел да се поткрепи општохристијанското дело за да се протера неподносливата турска власт. Центар на востаничкото движење била областа Химара, источно од Валона, во Матија, денешна Јужна Албанија. Во Охрид одел само по потреба, кога требало да прими пратеници од други цркви, кога се одржувале црковно-народни собори и собори на Охридскиот патријаршиски синод или на големи црковни празници. Атанасиј I воспоставил жива дипломатска врска со многу земји во Европа, ангажирајќи високообразовани луѓе, школувани на Запад, видни личности од политичкиот живот, кои се истакнувале со изразит патриотизам, со морално-политичка зрелост и одговорност и со проверени дипломатски способности. Атанасиј I стекнал високо свештеничко образование во Париз, го владеел францускиот и италијанскиот јазик, имал свое дипломатско тело, кое ги следело внатрешните и надворешните политички состојби, неговите припадници патувале во странство, во царските и кралските дворови во Европа, ги пренесувале пораките и ги образложувале предлозите на воените проекти од Македонија. Покрај Марко Гини, кој се потпишувал како "Амбасадор од Македонија и соседните краишта во Турција", водечка улога во ова тело имал Александар Паштровиќ-Паштро, кој себе се нарекувал со античкото име Александар Македонски. Секаде каде што одел се претставувал и на официјалните документи се потпишувал како "Македонец" од "Кралството Македонија и другите соседни провинции". Освен тоа, Атанасиј I имал и широка мрежа на дипломатски претставници, свои луѓе - Македонци,

во сите поголеми европски центри, Дубровник, Неапол, Рим, Турин, Венеција, Прага, Париз, Тибинген и други. Тие биле жива врска меѓу Охрид и западниот католички свет, а преку нив се пренесувале пораките од Охрид и од Македонија до европските царски и кралски дворови, кнежевства и војводства, со кои се одржувале постојани дипломатски врски.

Зад револуционерната дејност на Атанасиј I стоело македонското високо свештенство, кое дејствувало не само поради религиозна ревност, туку и поради револуционерниот дух во масите кои тежнеле кон слобода, духовна и национална независност. Тоа бил период кога од Херцеговина на север сè до Мореја на југ било разгорено народното бунтовно движење. Борбеното расположение на балканското христијанско население сакале да го искористат повеќе западноевропски владетели, кои се надевале дека со заедничка борба со револуционизираните маси ќе дојдат до нови поседи, нова работна сила и рудни богатства. Атанасиј I сакал да ги искористи нивните стремежи за да ги оствари слободољубивите идеи. Затоа внимателно ги следел европската политика и меѓудржавните активности на европските владетели за истиснување на Турција и заграбување на нејзините територии. Најголемо бунтовно расположение имало во Химара, источно од Валона, која долго време му пркосела на турското владеење благодарение на шпанската поддршка, чии државни интереси допирале и до тие простори. Со цел да ги оствари слободољубивите идеи, во 1596 година, преку специјални претставници, Атанасиј I воспоставил контакти со видни личности на Рим (Ватикан), Венеција и на Шпанија од кои барал поддршка и помош со војска и оружје. Овие барања не биле прифатени со воодушевување. Папата ја условувал помошта "со стапување на Охридската патријаршија со целата своја дие-

војводи во Германија, Австрија и Швајцарија. Од кореспонденцијата со нив се дознава дека на Атанасиј I не му дале цврсти ветувања, поради што разочаран се вратил, прво во Охрид, а потоа во Химара. Неапол и Прага биле воздржани, а во Рим, користејќи ја тешката положба, повторно го уценувале да потпише декларација за унија, што категорично било отфрлено. Тогаш повторно се свртел кон Шпанија, барајќи помош. Меѓутоа, и втор пат бил измамен. Поради тоа решил да оди во Русија, надевајќи се дека ќе успее да го придобие рускиот цар за слободољубивата идеја. На таков чекор бил поттикнат и од упорните настојувања на Клемент VIII, кој се стремел да ги придобие руските владетели да земат учество во планираниот општ христијански антитурски сојуз. Атанасиј I го придружувале пелагониско-прилепскиот митрополит Еремија, кој се сметал за вешт собеседник и дипломат, мегленскиот митрополит Јосиф и трновскиот митрополит Дионисиј. Сите биле примени во аудиенција кај рускиот цар на 24 јуни 1606 година, од што нема релевантни податоци, но следејќи ја тогашната руска надворешна политика, особено кон Турција, не давало можност за успех на политичката мисија на Атанасиј I. Тогаш руските владетели настојувале да одржат добри и пријателски односи со Турција. Во 1595 година Русија одбила да учествува во антитурскиот сојуз кој го подготвил папата Клемент VIII и таа не пројавувала поголем интерес за словенските народи на Балканот и избегнувала за нив да се застапува пред централната турска власт, Портата и султанот. Нејзината словенофилска политика се состоела само во материјално помагање на црквите и манастирите, кои поради преголемите даноци биле во незавидна економска положба. Имајќи ги предвид ваквите состојби, се претпоставува дека Атанасиј I не успеал да ги придобие руските владејачки кругови за својот проект за евентуално вооружено востание во Македонија и на Балканот, кое Русија би го поддржала.

Потоа разочаран Атанасиј I се вратил во Охрид, со надеж дека сепак ќе најде сојузници за оживотворување на слободољубивата идеја. Не можејќи да се ослободи од мислата за кревање востание, по враќањето интензивно продолжил со политичката дејност. Со цел поблиску да се запознае со положбата и готовноста на христијанските маси за востание, презел повеќемесечни патувања низ европска Турција, патувал низ Македонија, Грција, Бугарија, Тракија, Архипелагот, Србија, Босна, Далмација и Арванија. Патувањето уште повеќе го засилило неговото верување дека условите за кревање востание биле поволни и дека бунтовното расположение требало и морало да се искористи. Работејќи интензивно на подготовките за востание, овој пат решил да не се потпира на странското учество, туку на сопствени сили, што било гаранција дека востанието ќе успее. И кога требало да се кренат 12.000 востаници, на барање од шпанскиот вицекрал во Неапол, грофот Беневентски побарал Атанасиј I да се воздржи од востанието и да почeka поглавопријатно време, ветувајќи му дека кога ќе треба Шпанија ќе испрати помош во жива сила и оружје. Овој податок упатува на заклучок дека за време на подготовките се одржувале дипломатски врски со Шпанија, дека шпанскиот вицекрал бил во тек со подготовките и со планот за востанието. И покрај горчливото искуство, Атанасиј I не можел да се ослободи од големата заблуда, надевајќи се дека ќе добие странска воена помош за востанието. Со тоа многу погрешил, бидејќи ветената помош од Шпанија никогаш не дошла во Македонија, а како последица на тоа пропаднале сите надежи за негово кревање, бидејќи револуционизираните маси се обесхрабриле поради честите одложувања на востаничкиот потфат.

ВАТИКАН

цеца во унија со Римокатоличката црква", а Венеција "не сакала да си ги расипе односите со Турција заради Арванија и Македонија". Единствено Шпанија го прифатила повикот на охридскиот патријарх, но кога требало да ги исполни договорените обврски, тактизирала на штета на ослободителното движење, ставајќи го во незавидна положба. Вицекралот во Неапол многу ветувал, но ништо не исполнувал. Како последица на тоа, востанието во Химара пропаднало затоа што Шпанија, иако ветила, не испратила ниту војска ниту оружје. По овој неуспех, Атанасиј I тргнал во мисија по европските кралски дворови, со намера да побара нови сојузници и воена помош. Во Неапол се сретнал со шпанскиот вицекрал Оливарес, во Рим со кардиналите Петар Алдобрандини, Санта Северина и Сан Горгио, во Прага со австрискиот цар Рудолф II и со неколку провинциски

Вечно прогонуван од мислата за ослободување на Македонија од Турција со општобалканско востание и со странска помош, го натерало Атанасиј I да направи уште еден обид да ги убеди европските кралски дворови да ја поддржат идејата за востание. На почетокот на 1615 година повторно отпатувал во Западна Европа, со намера да оди и во Шпанија за да се сретне со шпанскиот крал Филип III, што не му било дозволено од неаполскиот вицекрал, за да не се открие вистината за политичките игри и манипулации кои тој ги правел околу неисполнувањето на ветувањето за испраќање воена помош за востанието во Македонија. И овој пат Атанасиј I се сретнал со видни личности, но повторно се вратил разочаран, бидејќи се покажало дека европските католички држави не биле подготвени да стапат во отворена војна со Турција, туку настојувале со ветувањата да го држат под контрола за да го искористат во некој погоден момент за нив. Затоа без резултат биле сите напори на Атанасиј I да ја придобие Западна Европа за неговата слободољубива идеја, особено шпанскиот дворец кон кој биле свртени сите негови погледи и надежи. Ваквото однесување не било карактеристично само за Шпанија, туку и за сите други европски земји каде одел и молел за помош. Тие пројавувале интерес да се вмешаат во ваква несигурна и опасна авантура, но не поради сочувство со поробените христијански народи на Балканот, туку од своите државни завојувачки интереси. Атанасиј I 20 години неуморно работел на ова дело, правејќи големи напори да ги разбуди свеста, совеста и солидарноста кај тие држави, а не успеал бидејќи им верувал на нивните лажни ветувања, но и затоа што стравувал да се потпре на сопствените сили и способности, кои не биле мали. Со слободољубивите идеи и потфати високо се издигнал во православниот свет и се прославил како голем духовен пастир, патриот, револуционер, дипломат и народен трибун. Во тоа бедно и сурово време, полно со неизвесности и противречности, со свои средства патувал по Европа за да го пренесе плачот, ужасот и стремежот на поробените балкански народи, кои стенкале под јаремот на Османлиското царство, барајќи милост и добрина од богатите и моќните, до која никогаш не дошол. Заслугите на Атанасиј I се и во тоа што го поттикнал и го будел националното чувство и сознание кај македонскиот народ, барајќи од специјалните пратеници да се претставуваат како "Македонци", како "амбасадори од Кралството Македонија", што е забележано во многу документи кои денес се чуваат во италијанските и во австриските државни архиви.

Духовното и револуционерното дело кое го почнал Гаврил I, а го продолжил Атанасиј I, за престиж и доминација на Охридската црква над балканските православни простори, грижејќи се постојано за зачувувањето на угледот, достоинството и целовитоста на оваа Црква, особено во остварувањето на стремежот на неговата паства за духовна и национална слобода, продолжиле да го негуваат и сите наследници - Иоаким, Нектариј II, Порфириј, Аврамиј, Дионисиј, Атанасиј II и многу други. Незапоставувајќи ги црковните работи, кои поради тешката економска положба биле во независна положба, активно зеле учество и во политичкиот живот, постојано барајќи начини, средства и можности за отфрлање на туѓинскиот јарем, преку дипломатско поврзување со земјите кои членувале во воените сојузи и во антитурските коалиции, во Христијанската лига и Светиот сојуз, односно со земјите кои се подготвувале за војна против Империјата, за нејзино протерување од Балканот и од Европа.

Главна карактеристика на овие охридски поглавари бил стремежот да се развиваат, прошируваат и продлабочуваат односите со Римокатоличката црква, наспроти нејзините отворени, уценувачки и агресивни стремежи за подведување на Охридската патријаршија под нејзино ведомство, но и за воспоставување потесни врски со Русија, во која православните народи во европска Турција, и македонскиот народ, гледале спас за ослободување од тиранијата. Тие и голем број други духовни лица оделе во Рим и во Москва за да бараат материјална и воена помош, особено од руските цареви, кои се сметале за покровители, дарители и помагачи на угнетените православни народи. За да

се постигнат тие цели, некои поглавари, како Порфириј, Аврамиј, Атанасиј II и други, биле решени и да го признаат ведомството на Ватикан за да се спасат од тиранијата и ропството. Друга важна причина за ваквата склоност на поглаварите било и зачувувањето на духовната независност и суверенитет на македонската, односно на Италијанската православна епархија, која повеќе од три века егзистирала во рамките на Охридската патријаршија. За охридскиот поглавар Порфириј се знае дека во кореспонденцијата со папата го признавал поглаварот на Римокатоличката црква за наследник на апостол Петар, за Аврамиј - дека папата Урбан VIII го признавал за свој поглавар и лично богослужел со него во Рим, во црквата "Св. Петар" на италијански и на словенски јазик, а за Атанасиј II дека наводно бил таен католик. Од пишаните извори може да се заклучи дека овие врски на Охрид со Рим не се одржувале поради некакво убедување за вистинитоста на католичкото учење, туку за да се добие морална, воена и материјална поткрепа од европските католички држави за евентуално ослободување од османлис-

ГРАНИЦИТЕ ВО КОИ СЕ ПРОТЕГАЛО ОСМАНЛИСКОТО ЦАРСТВО

кото ропство. Најдобра потврда за ова има во политичките врски на Атанасиј I со Рим и во преговорите со кардиналите Алдобрандини, Северина и Горгио во 1597 година за крваво востание во Македонија и Матија - Арванија. Врските на овие поглавари со Русија имале друга, многу поголема тежина и значење. Сите тие се стремеле да воспостават постојана врска со Москва, ангажирајќи за таа цел видни духовни лица кои се истакнувале и како добри и искусни политичари, зашто нивните патувања во Русија имале економски, политички цели и карактер. Во улога на специјални пратеници, кои патувале во Москва, Неапол, Рим, Прага и Дубровник, во пишаните извори се наведени и митрополитите Еремија и Нектариј Пелагониски, Харитон Драчки, Евтимиј Скопски и Пајсиј Солунски, кои високоот црковно образование го стекнале во Падова, Италија, и освен рускиот, ги владееле и италијанскиот, германскиот и францускиот јазик. Ова зборува дека за специјални пратеници во странство Охридската патријаршија ангажирала високообразовани луѓе, политички изградени, со афинитет за вршење ваква во тоа време специфична дејност. На исто или слично образовно рамниште, со извесни исклучоци, биле и охридските поглавари, од што произлегува живата и богата активност на Охридската црква во меѓународните релации и односи. Охрид станал многу поблизок до европските метрополи и царски дворови од кој и да било друг град на Балканот.

(продолжува)